

ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА

НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНА РОБОТА СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ: ДОСВІД ТА СУЧАСНІСТЬ

Т.М. Кравчук, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Анотація. У статті на основі вивчення архівних матеріалів та інших джерел, досліджуються завдання, зміст та види навчально-дослідної роботи студентів факультетів фізичної культури вищих педагогічних закладів України у другій половині ХХ ст. та в сучасних умовах.

Ключові слова: учитель фізичної культури, навчально-дослідна робота студентів, реферати, курсові роботи, студентські наукові гуртки, індивідуальні навчально-дослідні завдання.

Актуальність дослідження. Сучасний рівень соціально-економічного розвитку України ставить перед педагогічними навчальними закладами нові завдання щодо підготовки вчителів схильних до педагогічних інновацій і творчості, здатних професійно володіти різноманітними засобами, формами і методами роботи з учнями. На вирішення цих завдань спрямоване й кредитно-модульне навчання, що в останні роки активно впроваджується у ВНЗ країни.

Як показує аналіз основних вимог Болонського процесу, провідне місце у підготовці майбутніх учителів належить покращенню навчально-дослідної роботи студентів, що має сприяти розвитку їхньої самостійності й творчої активності. Реалізація цих вимог має відбуватися за допомогою ефективних технологічних схем самоосвіти, переорієнтації процесу навчання з суто лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форму, пошуку нових видів навчально-дослідної роботи студентів [1]. Але, все нове буде ефективним лише тоді, коли будуватиметься з урахуванням національного досвіду підготовки учителів, у тому числі й у галузі фізичної культури.

Вивчення архівних джерел свідчить, що педагогічно-доцільний досвід організації та проведення навчально-дослідної роботи майбутніх учителів було накопичено факультетами фізичного виховання вищих педагогічних закладів України у другій половині ХХ ст. Вивчення і творче використання цього досвіду, на нашу думку, сприятиме удосконаленню змісту, форм і методів навчально-дослідної роботи майбутніх учителів у сучасних умовах.

Аналіз історико-педагогічної і сучасної літератури показує, що окремі аспекти планування і

організації навчально-дослідної роботи майбутніх учителів фізвиховання розглядалися в науково-методичній праці Л.З. Гороховського, Г.А. Алексеева, Н.Г. Михайлова та О.Н. Рогачева (1988), досвід проведення навчально-дослідної роботи студентів факультетів фізвиховання у процесі вивчення психології висвітлено у статті Д.Я. Богданової та А.Ц. Пуні (1973), зміст курсу «Основи наукових досліджень», уведеного до навчальних планів факультетів фізвиховання у 70-х рр. ХХ ст. проаналізовано у статті Б.В. Миненкова та Т.Б. Миненкової (1985). Але автори розглянутих праць не ставили за мету узагальнити досвід організації навчально-дослідної роботи студентів факультетів фізичної культури вищих педагогічних закладів України у другій половині ХХ ст. та в сучасних умовах.

Мета нашої статті — на основі вивчення архівних матеріалів та інших джерел, дослідити завдання, зміст та види навчально-дослідної роботи студентів факультетів фізичної культури вищих педагогічних закладів України у другій половині ХХ ст. та в сучасних умовах.

Аналіз широкого кола джерел показує, що в Україні, починаючи з кінця 40-х рр., майбутніх учителів фізвиховання готували на факультетах фізичного виховання і спорту, відкритих у Луганському, Одеському і Харківському (1947), Кам'янець-Подільському і Черкаському (1949), Вінницькому та Кіровоградському (1956) і Миколаївському (1957) вищих педагогічних закладах.

Вивчення звітів про навчально-виховну роботу факультетів фізвиховання свідчить, що у другій половині ХХ ст. викладачі педагогічних та спеціально-методичних дисциплін постійно залучали майбутніх учителів фізичної культури, до різних видів

навчально-дослідної роботи. Головними завданнями цієї діяльності було: розвиток у студентів прагнення до досліджень у галузі педагогічних і спеціально-методичних дисциплін та накопичення досвіду цієї роботи; розвиток у майбутніх учителів творчого мислення та формування дослідницьких умінь та навичок; виховання потреби постійно вдосконалювати свої знання, поширювати теоретичний кругозір та наукову ерудицію [4, 5, 6, 7].

Виходячи з цих завдань, на факультетах фізичного виховання використовувалися такі види науково-дослідної роботи студентів: 1) збір дослідницького та експериментального матеріалу при підготовці до семінарських та практичних занять, спецсеминарів і спецкурсів з педагогічних і спеціально-методичних дисциплін; 2) накопичення досвіду вивчення та критичного аналізу наукової літератури; 3) експериментальна робота під час підготовки рефератів, курсових і дипломних проектів; 4) виконання домашніх завдань з елементами творчого пошуку; 5) дослідження, пов'язані з педагогічною практикою: виконання індивідуальних психолого-педагогічних і методичних завдань; вивчення досвіду роботи працівників шкіл; 6) науково-дослідна та творча робота студентів у позанавчальний час: участь у наукових гуртках і товариствах.

Починаючи з молодших курсів, майбутні вчителі ознайомлювалися з елементами наукових досліджень, здобували навички самостійної роботи з поглибленого вивчення педагогічних і спеціальних дисциплін. Так, студенти I—II-х курсів обов'язково мали брати участь у науково-дослідній роботі, що проводилася у формі реферування окремих розділів курсів, які вивчалися; складання бібліографії з різних тем; участь у виготовленні навчально-методичних посібників (таблиць, макетів, моделей, слайдів) та підготовці лекційного демонстрування.

На III, IV, V курсах студенти включалися безпосередньо у дослідницьку роботу. Їм доручалися конкретні теоретичні і експериментальні розробки, що проводилися, головним чином, у лабораторіях і на кафедрах педагогічних і спеціально-методичних дисциплін при виконанні практичних, лабораторних, курсових та дипломних робіт, а також під час педагогічної практики [3, 6, 7].

Важливим розділом навчально-дослідної діяльності студентів факультетів фізвиховання було виконання курсових робіт на II—IV (5) курсах під керівництвом викладачів загальнопедагогічних і спеціально-методичних дисциплін. Головним завданням цих робіт було сприяння формуванню у студентів діалектико-матеріалістичного світогляду, розвиток наукового мислення, активізація пізнавальної діяльності, оволодіння вміннями та навичками самостійного проведення дослідної роботи, поглиблення знань зі спеціалізації та вико-

ристання цих знань, умінь і навичок при вирішенні практичних завдань організації фізичного виховання школярів.

Вивчення звітів про роботу вищих педагогічних закладів України показує, що у 70—80-ті роки XX ст. на факультетах фізвиховання практикувалася самостійна робота студентів у формі виконання курсових робіт з педагогіки. На початку навчального року студентам II-го курсу давалася тематика курсових робіт, затверджених кафедрою педагогіки. Майбутні вчителі фізвиховання обирали одну з тем, самостійно опрацьовували необхідну літературу і до встановленого терміну готували курсову роботу.

Цікавий досвід проведення захисту курсових робіт з педагогіки було накопичено у 80-ті рр. XX ст. на факультеті фізичного виховання Харківського педагогічного закладу. Курсові роботи захищалися в ході іспиту з педагогіки. Одне з трьох питань білету за вибором студента замінювалося захистом курсової роботи. Вважаємо, що подібна методика стимулювала розвиток самостійного мислення майбутніх учителів фізвиховання, поглиблювала творчий підхід до опрацювання необхідної літератури, вчила відбирати, аналізувати і узагальнювати знайдений матеріал з обраної теми [3, арк. 67].

Вивчення та аналіз навчальних планів факультетів фізичного виховання досліджуваного періоду показує, що з кінця 50-х рр. важливе місце у спортивно-педагогічній підготовці майбутніх учителів фізвиховання відводилося виконанню курсових робіт на III курсі з ТМФВ та на IV з методики обраного виду спорту. Предметом дослідження в курсових роботах були питання історії, теорії і соціології фізичного виховання і спорту; виховання засобами фізкультури; виховання особистості спортсмена; формування спортивного колективу та взаємовідносини в ньому; планування і методика навчально-виховного процесу з фізичного виховання або обраного виду спорту; керівництво процесом тренування спортсменів різного віку і кваліфікації; методи контролю за станом фізичного розвитку особистості, а також питання біомеханіки, фізіології, біохімії, гігієни, морфології, психології спорту та ін.

Головними завданнями курсових робіт було формування у студентів наукового світогляду, активізація пізнавальної діяльності, набуття умінь і навичок самостійного проведення дослідницької роботи з питань фізкультури і спорту та їх використання при вирішенні практичних завдань організації фізичного виховання школярів.

Як показують джерела, курсові роботи, що виконувалися на факультетах фізичного виховання вищих педагогічних закладів характеризувалися певними особливостями. Їх тематика і зміст відображали своєрідність майбутньої спеціаль-

ності — вчитель фізичного виховання, а об'єктами цих досліджень були учні середніх загальноосвітніх та професійних закладів, що займалися фізичною культурою та спортом. При виконанні курсових робіт, дослідження проводилися на різних спортивних спорудженнях в умовах тренувальних і змагальних навантажень.

При розробці вимог до курсових робіт викладачі кафедр теорії та методики фізичного виховання намагалися дотримуватися деяких положень, що орієнтували студентів на творчий пошук, виконання роботи дослідницького характеру. Подібні положення, як правило включали такі вимоги: надати студентам можливість виконання самостійно запропонованої теми (крім типових тем, розроблених кафедрами), але за умови її узгодження з провідним викладачем; вимагати самостійного підбору літератури з обраної теми; скласти в період педагогічної практики умови для проведення спостережень, експериментів, тестування, хронометрування відповідно до обраної теми курсової роботи [2, 7]. Темі курсових робіт підбиралися з умовою забезпечення наступності досліджень, починаючи з другого курсу. Розпочате на другому курсі дослідження давало багатий фактичний матеріал, який міг плідно використовуватися під час виконання курсових робіт на третьому та четвертому курсах, а також дипломної роботи.

Як свідчить аналіз науково-методичної документації вищих педагогічних закладів України, курсові роботи, які виконували студенти факультетів фізвиховання поділялися на теоретичні, емпіричні, експериментальні, інженерно-конструкторські та конструкторсько-експериментальні [2, 4, 6]. У процесі виконання теоретичної курсової роботи майбутні вчителі фізвиховання вчилися аналізувати, критично оцінювати літературні дані і на основі цього робити узагальнення та висновки.

У емпіричних курсових роботах студенти аналізували передовий практичний досвід спеціалістів з фізичної культури та спорту, особистий досвід тренування, документи планування, обліку і звітності, що відображали навчально-тренувальний процес.

При виконанні експериментальних курсових робіт майбутні вчителі фізвиховання вивчали літературні джерела з теми і крім того опановували методику проведення наукового дослідження, об'єктом якого були школярі, що займалися фізичною культурою та спортом. У ході виконання такої роботи студенти набували вміння самостійно аналізувати, викладати результати дослідження, правильно формулювати висновки і практичні рекомендації.

Інженерно-конструкторські курсові роботи були пов'язані з технічним описанням і пропозиціями щодо використання розроблених автором

тренажерів, контрольовано-вимірювальних, інформаційних, діагностичних та інших приладів і пристроїв, що можуть бути використані в практиці фізичного виховання і спорту.

Конструкторсько-експериментальні курсові роботи, як показує їх назва, були поєднанням інженерно-конструкторських і експериментальних робіт. У них, поряд з описанням власного винаходу або удосконаленням вже відомого приладу чи пристрою викладаються результати його використання під час проведення експериментальних робіт.

Як свідчать архівні матеріали, у другій половині ХХ ст. важливим розділом навчально-дослідної роботи на факультетах фізвиховання була участь студентів у роботі наукових гуртків з педагогіки, психології, історії педагогіки та спеціально-методичних дисциплін. До змісту роботи гуртків з педагогічних дисциплін входило: вивчення передового досвіду вчителів, класних керівників, позакласно-виховної роботи в школі, дитячої творчості, а також вироблення навичок самостійної роботи над книгою і науково-дослідної роботи, активна участь у роботі позашкільних дитячих установ.

Майбутні вчителі фізвиховання, що працювали у педагогічних наукових гуртках виконували такі види роботи, як вивчення і аналіз науково-методичної літератури з різних питань діяльності шкільних та позашкільних дитячих закладів. Так, у 60-х роках ХХ ст. студенти факультету фізичного виховання Харківського педагогічного закладу, що відвідували наукові гуртки з педагогіки та історії педагогіки працювали над темами «Якою буде школа майбутнього», «Роль фізичного виховання у всебічному гармонійному розвитку особистості», «А.С. Макаренко про фізичне виховання» та ін. [3].

Під керівництвом викладачів, студенти готували також доповіді, які обговорювали на засіданнях гуртків, заслуховували повідомлення про нову педагогічну та історико-педагогічну літературу, інформацію про хід роботи гуртківців над окремими темами та виступи про досвід роботи кращих учителів міста і області. На підставі цих матеріалів виконувалися наукові роботи, які одержували визнання на студентських конференціях, педагогічних читаннях, диспутах.

Так, у 1962 р. на звітній загальноінститутській науково-практичній конференції кращою було визнано роботу студенту ІІ-го курсу факультету фізичного виховання Алексеєва В.В. «Проблема всебічного, фізичного, розумового та естетичного розвитку в науково-педагогічних творах П.Ф. Лесгафта», виконана під керівництвом професора Григор'єва М.О. [2].

Вивчення звітів про роботу факультетів фізвиховання Кіровоградського, Луганського, Одеського, Харківського та Черкаського вищих педагогічних

закладів за 50—80 роки ХХ ст. показує, що принципами роботи наукових гуртків зі спеціально-методичних дисциплін цих закладів були: виховна спрямованість діяльності гуртків; професійно-педагогічна позиція у розробці кожної теми, зв'язок педагогічної теорії з практикою роботи школи; ставка на самостійність, ініціативу, активність гуртківців, на максимальний розвиток у них пізнавальних і дослідницьких інтересів та професійно-педагогічних здібностей; актуальність тематики; створення, укріплення та розширення традицій гуртків, спадкоємність роботи у кожному їх новому складі; організаційна злагодженість, плановість, конкретність і результативність роботи [2, 4, 5, 6, 7].

Головними формами і методами роботи наукових гуртків зі спеціально-методичних дисциплін були підготовка наукових доповідей, дослідження колективних та індивідуальних тем і питань, анкетування, бібліографічна робота, рецензування, огляди спеціальної і педагогічної періодики, бесіди з учителями фізкультури та видатними спортсменами міста, елементи педагогічного експерименту, вечори запитань і відповідей та екскурсії. Цю роботу гуртківці проводили за індивідуальними планами, систематично консультуючись з керівниками та звітуючись перед ними про виконану роботу.

У 1963 р. на загальноміський огляд-конкурс студентських наукових робіт було представлено дві роботи студентів факультету фізвиховання Харківського вищого педагогічного закладу С.П. Гринько «Досвід організації фізичного виховання у школі-інтернаті» та В.П. Коваленко «Досвід організації і проведення змагань у 116 школі міста Харкова», які були позитивно оцінені й посіли одні з перших місць [3].

Практичний досвід, накопичений факультетами фізвиховання у галузі організації науково-дослідної роботи студентів показує, що вона сприяла розвитку самостійності мислення майбутніх учителів фізвиховання, стимулювала їх до творчого пошуку. У процесі виконання цієї роботи створювалися чудові умови для безпосереднього спілкування студента з викладачем та індивідуального впливу на розвиток майбутнього вчителя. Науково-дослідна робота спрямовувала також енергію молоді на корисні справи і надавала їй можливість виразити і перевірити себе в конкретній педагогічній діяльності.

Як показує аналіз сучасної науково-методичної літератури, сьогодні на факультетах фізичної культури збереглися майже всі форми навчально-дослідної роботи студентів, що використовувалися в другій половині ХХ ст. Серед них елементи навчально-дослідної роботи при підготовці до аудиторних занять, реферати, курсові та дипломні роботи. Відновлюється втрачена на початку ХХІ ст.

діяльність наукових студентських гуртків. Також з'явилися нові форми навчально-дослідної роботи майбутніх учителів фізичної культури, зокрема виконання студентами передбачених кредитно-модульною системою індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ).

Як зазначають фахівці [1], ІНДЗ є видом позааудиторної самостійної роботи студента навчального, навчально-дослідницького чи проектно-конструкторського характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується разом із складанням підсумкового іспиту чи заліку із даної навчальної дисципліни. ІНДЗ використовуються з метою самостійного вивчення частини навчального матеріалу, систематизації, узагальнення, закріплення чи практичного застосування знань студента з навчального курсу.

За змістом та структурою ІНДЗ нагадує курсову чи дипломну роботу але значно меншу за обсягом і включає 1) вступ, де зазначається тема, мета та завдання роботи і основні її положення; 2) теоретичне обґрунтування; 3) методи роботи; 4) основні результати роботи та їх обговорення; 5) висновки; 6) список використаної літератури. Крім того видами ІНДЗ можуть бути самостійне складання конспекта з обраної теми, реферат, розв'язання та складання розрахункових або практичних (наприклад ситуативних) завдань, анотація прочитаної додаткової літератури з курсу, бібліографічний опис, історичні розвідки, розроблення тематики та поурочних планів шкільних курсів і конспектів уроків.

Щодо впровадження ІНДЗ на факультетах фізичної культури то можна навести такі приклади цього виду навчально-дослідної роботи: складання карток фізичного розвитку, паспорту здоров'я, графіків підвищення спортивної майстерності, розробки методик розвитку рухових здібностей, технічної та психологічної підготовки, складання графіків та планів тренувань тощо.

Безумовно, такий вид індивідуалізованої роботи з урахуванням творчих можливостей студентів їхніх навчальних здобутків, інтересів, навчальної активності сприятиме покращенню підготовки вчителів фізичної культури до майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Таким чином, головними видами навчально-дослідної роботи майбутніх учителів фізичної культури в другій половині ХХ ст. були збір дослідницького та експериментального матеріалу при підготовці до семінарських та практичних занять, спецсеминарів і спецкурсів з педагогічних і спеціально-методичних дисциплін; накопичення досвіду вивчення та критичного аналізу наукової літератури; експериментальна робота під час підготовки рефератів, курсових і дипломних проектів;

виконання домашніх завдань з елементами творчого пошуку; дослідження, пов'язані з педагогічною практикою: виконання індивідуальних психолого-педагогічних і методичних завдань; вивчення досвіду роботи працівників шкіл; науково-дослідна та творча робота студентів у позанавчальний час: участь у наукових гуртках і товариствах. З переходом факультетів фізичної культури на кредитно-модульну систему навчання з'являється ще одна педагогічно-доцільна форма навчально-дослідної роботи студентів — індивідуальні навчально-дослідні завдання.

Список літератури

1. *Вища освіта України* і Болонський процес: Навчальний посібник/ За ред. В.Г. Кременя. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2004. — 384 с.
2. ДАХО. Ф. 4293, Оп. 2, од.зб. 971, арк. 45.
3. ДАХО. Ф. 4293, Оп. 2, од.зб. 1077, арк. 12.
4. ЦДАВОВУ України. Ф. 166, Оп. 15, од.зб. 5579, арк. 90.
5. ЦДАВОВУ України. Ф. 166, Оп. 15, од.зб. 6996, арк. 56.
6. ЦДАВОВУ України. Ф. 166, Оп. 15, од.зб. 7444, арк. 119.
7. ЦДАВОВУ України. Ф. 166, Оп. 15, од.зб. 7460, арк. 78

Надійшла до редакції 25.02.2007.

Kravchuk T.M. School-investigating work of students of physical culture's faculties: history and modern.

In the article, according to archives materials and another sources they are examining tasks, maintenances and varieties of school-investigating works of students in the physical culture's faculties of the highes Ukrainian Pedagogical Institutions in the second part of 20 century and in the modern conditions.

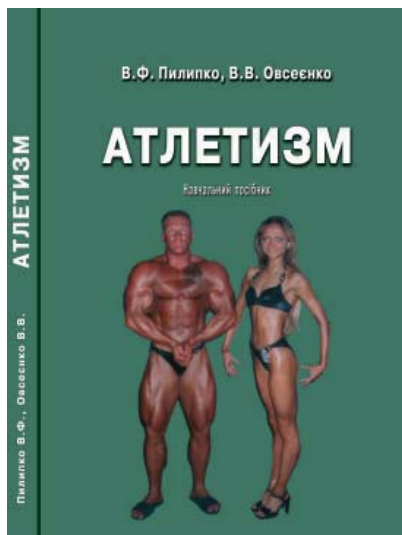
Keywords: a teachers of physical culture, school-investigating works of students, course's works, paper, 'students scientific groups, individual school-investigating tasks.

Кравчук Т.Н. Учебно-исследовательская работа студентов факультетов физической культуры: история и современность.

В статье, на основе изучения архивных материалов и других источников, рассматриваются задания, содержание и виды учебно-исследовательской работы студентов факультетов физической культуры высших педагогических заведений Украины во второй половине XX в. и в современных условиях.

Ключевые слова: учитель физической культуры, учебно-исследовательская работа студентов, рефераты, курсовые работы, студенческие научные кружки, индивидуальные учебно-исследовательские задания.

Готується до друку

Пилипко В.Ф., Овсєнко В.В.
ПЗ2 Атлетизм: Навчальний посібник. — Харків: «ОБС», 2007.
ISBN 966-7858-43-X.

Навчальний посібник написаний відповідно до навчальної програми загального курсу «Атлетизм» для студентів інститутів фізичної культури та факультетів фізичного виховання педагогічних університетів.

Книга рекомендована студентам, магістрам та викладачам фізкультурних навчальних закладів.

Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих
навчальних закладів фізичного виховання і спорту
(лист № 14/18.2-1664 від 12.07.2005 р.)